

УДК 008.001.361 (52)

Т.А. Мозгова

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДАЛЕКОСХІДНОЇ (ЯПОНСЬКОЇ) СОЦІАЛЬНОСТІ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Анотація. Стаття присвячена аналізу нових геополітичних викликів, що постали перед сучасною Україною, яка сьогодні є важливим стратегічним партнером між Заходом та Сходом.

Ключові слова: традиція, модернізація, глобалізація, ідентичність, нові геополітичні виклики, далекосхідна соціальність.

Вступ

Україна ідентифікує себе як держава європейського типу, що обумовлюється її історичним минулим, географічним становищем та економічними зв'язками з країнами Європи. Перебуваючи на перетині ліній інтересів світових центрів сили – Росії, ЄС, США, Азії, Україна не може залишатися осторонь цих змін. І анексія Криму та війна на Донбасі це яскраво продемонстрували. Україна повинна стати суб'єктом нової геополітики, посісти в ній таке місце, яке відповідало б національним інтересам, власному вибору та основним пріоритетам розвитку держави. У будь-якому разі, стратегію розвитку України та її зовнішньополітичну концепцію треба будувати, виходячи з оцінок трансформацій, які відбуваються у світовому суспільстві.

Аналіз досліджень і публікацій

Звичайно, коли визначити історичні, дипломатичні, політичні, економічні та культурні зв'язки між Україною та Японією, вони формувалися, розвивалися, трансформувалися, прилаштовувалися, вдосконалювалися, то вони завжди привертати всебічну увагу з боку українських науковців [див.: 8]. Сучасні дослідження японської культури загалом та особливостей її становлення зокрема не рясніють значною кількістю наукових доробок вітчизняних учених-філософів. І пояснюється це, насамперед, тим, що ґрунтовне вивчення цього варіанту східної культури вимагає знання японської мови. В останні роки дослідження у галузі вивчення японської культури успішно вирішуються і починають з'являтися ґрунтовні роботи українських філософів, які зосереджують увагу на різноманітних аспектах вивчення культурологічної та філософської проблематики Японії як минулих часів, так і сучасного періоду. Це такі українські дослідники, як Г. Васик [6], С. Капранов [7], А. Стрелкова [9].

Основна частина

Дослідження спільного та відмінного між світоглядними орієнтаціями українця та східної людини є досить незвичним. Схід здається далеким, недосяжним та незбагненим. Аналізуючи загальне та відмінне між світоглядними орієнтаціями українця і східної людини, розкриваються світоглядні засади Сходу у його прагненні до лідерства на світовій глобалізаційній арені, дається осмислення досвіду модернізації східної соціальності в аспекті її використання для модернізації українського суспільства. Останні дослідження організації HSBC, які були проведені в січні 2011 року, показали, що через 40 років, а саме в 2050 році, Китай, де досить швидко йде розвиток економіки, посяде перше місце в світі, а США втратить світове лідерство. Настає час, коли

Схід візьме лідерство у свої руки.

У порівнянні світоглядних карт українця і східної людини, на перший погляд, здається, що це два зовсім різних світи, різні *ідеології, погляди, культура та світогляд*. Але в той же момент, чи є те, що поєднує Україну і Японію? У нашому сприйнятті Сходу постають зовсім інші проблеми. Вони вже на початку ХХ-го століття, навіть у кінці ХІХ-го ще у М. Драгоманова, І. Франка, А. Кримського, були чітко визначені – знати Схід із наукового, освітнього погляду з тим, щоб краще пізнати себе. А далі інше – щоб знати культурну цивілізацію – Схід [39]. Для багатьох українських діячів, політологів та навіть пересічних громадян звичайним є дивитися в бік Західної Європи. І дійсно, спільного із Заходом набагато більше, ніж зі Сходом. Українське суспільство так само, як і західне, формувалось під впливом західної філософії та західного світогляду. У формуванні світогляду українського суспільства відігравали роль, у першу чергу, соціальні чинники, аніж природні, як це було на Сході. Процес осмислення західно-європейською культурою складного і багатоманітного соціально-культурного комплексу, який традиційно визначається як Схід (на відміну від Заходу), налічує вже двохтисячолітню історію. Через соціально-історичні, природно-географічні, релігійно-етичні та інші передумови образ Сходу, попри всі свої різноманітні трансформації, віддавна становив для європейців інший тип світоустрою, відмінний від того, до якого належали вони самі [див.: 2; 3; 4].

Розташування України на межі двох великих цивілізаційних просторів, європейського і східно-азійського, було і є одним із визначальних факторів її політичного, культурного, суспільного та економічного розвитку [1, с.100-110]. Це є унікальним фактором для України в реалізації національних інтересів та у пошуку шляхів подолання труднощів становлення України як європейської держави. У свою чергу, їхнє чітке визначення, консолідація базових національних інтересів є найважливішими передумовами стабільного економічного розвитку України. Тому важливим буде відзначити, що українське суспільство піддавалося впливу як західного філософського світогляду, так і східного. Захід і Схід – це макрокатегорії, які є надзвичайно складними, що містять у собі багато поверхів, площин інтерпретації. Категорія Сходу відповідає і в сучасній ментальності Європи, і в сучасній ментальності світу тому безмежному простору, який займає зміст цієї категорії, і тому категорія Сходу є надзвичайно полівалентною у своїх виявах. Ми говоримо про Китай як Схід, ми говоримо про Далекий Схід, говорилося донедавна про Східну Європу тощо. Однак ідея

Європи як Заходу – це ідея, яка структурується вже впродовж багатьох століть. І сьогодні – мається на увазі період від кінця Другої світової війни до сьогодні – структурування категорії Європи як західної цивілізації набуло остаточного виміру, оскільки європейська матриця стала базовою для розуміння категорії демократичного світу. Дискусіями були народжені концепції, що підкреслювали європейське коріння української самобутності, а також такі, що розташували Україну на перетині цивілізацій, перетворили її на «міст» та адаптували всі інші популярні гасла – «між» – підходів, наголошуючи також на її азійських коріннях [5]. Намагаючись дати відповідь на це питання, можна дійти висновку, що українська національна ідентичність не була конструйована в опозиції ані до Сходу, ані до Заходу. Натомість вона була конструйована на основі компаративного аналізу впливів обох із них, внаслідок чого Україну і було перетворено на простір їхнього поєднання.

Як висловився професор І. Бондаренко, «знання Сходу, справжні знання, ґрунтовні, глибокі набагато виразніше допомогли би нам зрозуміти власне місце в цьому світі, власну культуру, власну літературу, власну історію. Ми дуже мало, на жаль, знаємо культуру, історію Сходу, вважаючи себе якоюсь такою нацією вищого ґатунку. На мій погляд, все-таки історія розвивається по гегелівській спіралі. Були часи, коли на вищому щаблі опинялися західні країни. Але зараз, на мою думку, і це підтверджує те, що ми почали вивчати саме східні мови з таким ентузіазмом, по цій спіралі на перше місце виходить все-таки Схід. Це ще тільки початок цього сходження. Ми знаходимося на межі. Однак Україну я все-таки розташовую не на межі, а по європейський бік межі. І ми маємо користуватися цим географічним розташуванням, не втрачаючи власної індивідуальності. Іноді називають культуру Заходу культурою дії, а культуру Сходу – культурою шляху, культурою пошуку засобу» [5].

Для дослідження та вивчення світоглядної мапи між Сходом та Україною, ми дослідимо такі важливі чинники як: *світогляд, розум, воля, почуття, поняття «Я» та «Ми», «Моя» та «Наше», життя та цінності*. А також опрацюємо поняття *геополітичної схожості між Україною та Японією*.

1. *Світогляд*. Не слід забувати, що *український світогляд* значною мірою відрізняється від японського. І саме з цього слід починати. Основною рисою українців є *перевага особистісного над загальним*, а для японської ментальності – *загального над особистим* (колективізм). Отже, є значна різниця світоглядів, яка дає зрозуміти дві зовсім різні світоглядні картини та бачення між Україною та Сходом. Як саме формувався український світогляд? Він має два основні історичні пласти: міфологічний (демонологічний у ньому) та християнський, які ґрунтуються на двох основах походження: первинній – індоєвропейській і пізнішій – слов'янській. Тому українська космологія є не тільки землеробсько-патріархальною, а й глибинною, як індоєвропейського кореня, також скотарсько-патріархальною. У своїх практичних орієнтаціях міфологічний світогляд був спрямований не на творчий пошук нових, досконаліших форм і способів взаємовідносин із навко-

лишнім світом та між людьми, а на збереження та постійне відтворення традиційного (наявного) стану речей, який склався впродовж багатьох поколінь, освятився тотемами, усталився під захистом заборони – табу. Сам міф як особливе світобачення був першим і чи не найголовнішим захисником традиції, родової моралі, родової общини загалом.

Концепція Східної Європи може стати об'єднавчою для України. Це дасть змогу остаточно локалізувати Україну на європейській мапі, а також стати метафорою політичного та духовного повернення в Україну. Вона може стати інструментом, за допомогою якого у світогляді населення України, яке втиснуте між Європейським Союзом та Росією, відбудеться відокремлення від російського, радянського, австро-угорського й іншого світогляду, та інтегрування в українську перцепцію, що означає бути мультикультуральним, включаючи в себе європейські, східні, православні, католицькі, протестантські, іудейські, ісламські, конфуціанські цінності та традиції; бути країною – поліглотом, розмовляти українською, російською, польською, китайською, корейською, їдиш; бути землею обітваною для усіх тих, хто тікає з передбачуваного світу, вислизаючи як із Заходу, так і зі Сходу.

Щодо східного світогляду, то він будується на *самоізоляції* людини від зовнішнього світу та зосередженні на *внутрішньому* духовному житті. Для Сходу характерним є пасивне підпорядкування людини загальножиттєвій силі природи. Істинне знання в східній культурі осмислюється як глибокодумне занурення в себе або мовчання. Для східного суспільства властивою є підвищена цінність традиції, тому прогрес не є основною ціллю. Його цінність не розглядається як само собою зрозуміла. Строгість, непорушність традиційних соціальних регуляторів стимулює соціальний розвиток, робить східне суспільство більш стійким до багатьох економічних чи культурних криз.

2. *Розум, воля, почуття*. Український учений Володимир Янів у своїх дослідженнях зробив висновок, що українці за своїм світоглядним та психологічним складом є народом західного, європейського типу, тоді як наші найближчі сусіди росіяни – східного, азійського. Для європейських народів, стверджує він, характерним є гармонійний розвиток усіх основних духовних функцій людини: розуму, почуттів і волі. Вони перебувають у постійному напруженні, активному впливі один на одного, у динаміці, але й одночасно в рівновазі. Це породжує постійну активність, рухливість і динамізм європейця, а для Сходу властива перевага почуттів над розумом і волею [див.: 10].

Ось чому український індивідуалізм, не контрольований розумом, не опанований волею, надто керований почуттями, закономірно веде до згубних наслідків. Ми можемо брати приклад із великого економічного зростання Японії з її післявоєнним виходом у світові лідери чи Китаю, але не слід забувати, що тут ключову роль зіграли не інвестиції чи кредитні транші, а саме азійський світогляд. Не індивідуалізм, а саме колективізм, який є важливим для Сходу у його прагненні до лідерства на світовій глобалізаційній арені.

3. *Поняття «Я» та «Ми».* Основною рисою українця відомий український вчений Микола Костомаров вважав підкреслювання свого «Я» і прагнення до самовияву. В українській родині ми маємо малі сім'ї (індивідуалістичні), тобто після одруження діти відокремлюються від батьків, отримують своє окреме майно, символізоване власною хатою; їхній зв'язок із батьками є виключно почуттєвого характеру. Але східна сім'я – це модель старої патріархальної родини, яка являє собою зовсім іншу модель, на відміну від української. Цінності східної сім'ї не співпадають із цінностями української. Тому на даному прикладі можна вже побачити ставлення сім'ї до держави та суспільства. Для східної людини її держава – це сім'я. Для української – ні. Громада українців – це добровільне товариство людей. Поняття Бога в Україні – міцне почуття божої всеприсутності, душевна скрута, внутрішня розмова з Богом, таємні розмірковування про Божу волю над собою, сердечний порив у світ невідомого, таємного, радісного. Індивідуалізм, який випливає з бажання самовияву, що веде до підкреслення власного «я», автоматично звертає увагу на своє нутро і веде до самозаглиблення. Зі зробленої Костомаровим констатації можна зробити висновок, що українець є інтровертивним типом.

Східна філософія сформувала зовсім іншу світоглядну мапу, на відміну від західної, а саме – колективізм. Не «Я», а «Наше». Для прикладу, шлюб у східному суспільстві є сімейною угодою, що приймається задовго до здійснення обряду. Шлюб – це не тільки союз особистостей з двох сімей, це встановлення близьких зв'язків між ними. У східній сім'ї найчастіше є поєднання кількох поколінь родичів і багатьох дорослих з однієї родини. До сім'ї належать дідусі, бабусі, тітки, дядьки, двоюрідні брати і сестри. Дорослі контролюють дитячі справи. Від дітей не очікують власної відповідальності. При вихованні вплив вказують тільки на помилки та на порушення. Діти поступово вчаться дотримуватися поведінки, яка відповідає груповим очікуванням членів сім'ї і групи. Хочемо сказати, що подібні риси світогляду також є характерними і для українського суспільства. Цей тип світогляду має подібні риси на Західній Україні, де спостерігається повага до старших, поклоніння предкам та їхнім цінностям. Головна мета виховання у східному суспільстві – формування людини не як індивідуальної особистості, але як члена групи, залежного від неї.

Східний варіант вписування людини в світ та в суспільство і, відповідно, східний варіант ментальності полягає у визначенні залежності індивіда від суспільства та його належності до певної соціальної групи, в сприйнятті особи як сукупності різноманітних «кіл обов'язків» (наприклад, в Японії – до імператора, до батьків, до людей, до самого себе). Щодо західного варіанту особистості, в європейських мовах слово «Я» означає «індивідуум», «особистість»; японською мовою слово «дзібун» (еквівалент європейського «Я») означає «моя частина». Людина дивиться на себе як на частину якоїсь спільноти. Позбутися можливості вважати себе такою частиною означає, по суті, втратити «Я», що сприймається людиною як психологічний шок, ось тому

традиційна японська ментальність не є індивідуалістичною. Західна культурна традиція тлумачить «Я» людини як суб'єкта власної життєдіяльності, а життя – поле битви, де конкретна людина реалізує свої інтереси й принципи.

4. *Життя, цінності, культура.* Життя для японців – поділяється на сім'ю і поза нею, тут мається на увазі суспільне життя, робота, навчання. Але сім'я для японців – це найдорожче, що вони шанують. Японці шанують батьків, старших за віком людей. Якщо діти не змогли досягнути великого успіху в житті або з якихось інших причин до них прийшли тимчасові труднощі, вони вибачаються перед батьками. Батьки прагнуть дати дітям найкраще, і звичайно ж чимале значення надається освіті, щоб закінчивши престижний вуз, їхні діти змогли вдало побудувати кар'єру, багато чого досягти в житті. Японці в основному не самі по собі, а завжди належать до групи, колективу, організації, клану. Японці – згуртована нація, ще із самого раннього віку дітей навчають вимовляти не «моя країна», як це прийнято в нашій державі та в нашій освітній програмі, а «наша країна», завдяки чому у свідомості людини з дитинства закладаються східні світоглядно-ціннісні установки на розуміння і бачення державності та східної демократії. Для України ж поглиблення демократизації – це історична доля і сучасна необхідність, яка все більше стає визначальною в євроінтеграційній стратегії. Це викликано тим, що Україна постійно переходила з рук в руки від однієї – переважно чужої – панівної влади до іншої. Тому для українців демократія і незалежність – це ідеал.

Сама по собі українська нація, виходячи з історичного пласту свого світогляду, була працьовитою. Глибинні пласти українського менталітету, безумовно, закладені землеробством, яке з найдавніших часів було головним заняттям арієзованого праукраїнського та українського етносу. Саме зв'язок із землею визначив особливості світобачення наших предків, їхні культурні орієнтири та соціальну організацію. Чисельні наукові дослідження довели, що весь уклад життєдіяльності українців (праця, традиції, культура, мова і світогляд) ідеально адаптовані до степового та лісостепового ландшафтів, детерміновані природними кліматичними циклами і сільськогосподарським календарем. Позитивні риси українського національного характеру суттєво деформуються під час реалізації нашим етносом своєї всесвітньо-історичної місії як буфера між двома типами цивілізацій – західною європейською та східною мусульманською й азійською. На нашому ментальному рівні це зумовило постійну гіперболізацію зовнішніх чинників, постійне прагнення покласти на них провину за свої численні біди. Тривала відсутність в українського народу власної держави відбилася в національній підсвідомості як стан людини, що є фактичним хазяїном землі, але через дію зовнішніх, ворожих сил, не може бути її вільним господарем.

Але не слід забувати, що однією з домінуючих тенденцій, що формують сучасний світопорядок, який усе частіше набуває параметрів багатополарності, стала *глобалізація*. Головною рушійною силою, міцною потугою, яка формує основний вектор цього процесу, є інтеграція України в Європу.

Але Україні не варто ігнорувати Східну Азію, яка станом на грудень 2013 року залишається регіоном із найбільшими темпами економічного розвитку у світі. Тому Україні варто вжити подальших заходів щодо зміцнення економічних відносин з Японією. За своїм походженням інтеграційні процеси в далекосхідному регіоні мають скоріше «ринковий», ніж політичний характер. Це дозволяє говорити про особливість інтеграції в Далекосхідній Азії, яка, на відміну від ЄС, не передбачає «десуверенізації» учасників. Саме десуверенізація досить сильно заважає Україні інтегруватися в Європейський союз.

Висновок

1. Далекосхідна соціальність продемонструвала у XXI столітті свою соціально-політичну, світоглядну ефективність, стратегічну визначеність та концептуалізувала своє місце серед лідерів на світовій арені. На відміну від Японії, яка знаходиться в «ядрі» глобалізації, Україна перебуває на периферії світових глобалізаційних процесів і поступається рівнем розвитку свого соціального капіталу цим країнам.

2. Світоглядне, культурне, ментальне та географічне положення України, характер зовнішньополітичних пріоритетів, культурне самовизначення народу України, різна світоглядна мапа, позбавляють його дуалізму в питанні про ставлення щодо Сходу як моделі суспільного розвитку. В своєму розвитку Україна не орієнтується на східну модель суспільного розвитку, її активність більше спрямована на європейську інтеграцію, на вступ до ЄС.

3. Нові геополітичні виклики, що постали перед Україною, яка дійсно є важливим стратегічним партнером між Заходом та Сходом, зумовлюють нагальну необхідність чіткої структуралізації національних інтересів нашої держави стосовно Японії та формування виважених концептуальних підходів до шля-

хів її реалізації. Майбутнє України – це перспектива трансрегіонального співробітництва з країнами Далекого Сходу. Для цього перед Україною стоїть проблема вивчення досвіду держав Європи, які переносять та прагнуть перенести свої виробництва і технології у Східну Азію. Схід – це великий потенціал адаптаційної індустрії та фінансового капіталу для України як ключ до великого успіху. Слушною є думка, що «Україна забрала надто багато і зі Сходу, й із Заходу, щоб робити між ними вибір. Через те для України більш придатна власна геополітична вісь» [1, с. 100-110].

Список літератури

1. Азійський досвід та Україна – розбудова держави [Електронний ресурс]. – 2000. – №7/12. – С. 100-110. – Режим доступу: <http://www.sinologist.com.ua/ukr/Sednev/>.
2. Анарина Н. Г. Три статті о японском менталитете / Н. Г. Анарина. – М.: Информат, 1993. – 44 с.
3. Бондар О. Листи українця з Японії / О. Бондар // Всесвіт. – 2004. – № 3/4. – С. 52-56.
4. Бондар О. Японія очима українця / О. Бондар // Всесвіт. – 2004. – № 5/6. – С. 41-52 ; № 7/8. – С. 27-33; № 9/10. – С. 47-57 ; № 11/12. – С. 55-66.
5. Бондаренко І. Схід як ключ до розуміння України [Електронний ресурс] / І. Бондаренко. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org>.
6. Васик Г. В. Екстатичність у західноєвропейській та японській екзистенційній філософії: порівняльний аналіз: Автореф. дис...канд. філос. наук: 09.00.04 / В. Г. Васик // Київський ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2012. – 19 с.
7. Капранов С. В. «Ісе моноґатарі» як пам'ятка японської релігійно-філософської культури доби Хейан / С. В. Капранов. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. – 168 с.
8. Латышев И. А. Япония, японцы и японоведы / И. А. Латышев. – М.: Алгоритм, 2001. – 832 с. с илл.
9. Стрелкова А. Ю. Буддизм: філософія порожнечі / А.Ю. Стрелкова. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. – 403 с.
10. Янів В. М. Український націоналізм: Антологія / В. М. Янів. – К.: ФОРМ-стелеяк О. М. – Т.1. – 2010. – 344 с.

Т.А. Мозговая

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ МОДЕРНИЗАЦИИ ДАЛЬНЕВОСТОЧНОЙ (ЯПОНСКОЙ) СОЦИАЛЬНОСТИ: ОПЫТ ДЛЯ УКРАИНЫ

Статья посвящена анализу новых геополитических вызовов, которые возникли перед современной Украиной, которая сегодня является важным стратегическим партнером между Западом и Востоком. Будущее Украины – это перспектива трансрегионального сотрудничества со странами Дальнего Востока.

Ключевые слова: традиция, модернизация, глобализация, идентичность, новые геополитические вызовы, дальневосточная социальность.

T. Mozgova

SOME ASPECTS OF MODERNIZATION OF THE FAR EAST (JAPANESE) SOCIALITY: EXPERIENCE FOR UKRAINE

This article analyzes the new geopolitical challenges facing modern Ukraine, which today is an important strategic partner between East and West. The future of Ukraine – is the prospect of transregional cooperation with countries of the Far East.

Key words: tradition, modernization, globalization, identity, new geopolitical challenges, Far East sociality.

УДК 1.101.014

Т.А. Пода

ТЕОРІЯ «СПРАВЕДЛИВОЇ ВІЙНИ»: ВІД АНТИЧНОСТІ ДО СУЧАСНОСТІ

Національний авіаційний університет

Анотація. У статті здійснюється історико-філософський аналіз основних етапів розвитку теорії «справедливої війни» від найдавніших часів до сучасності.

Ключові слова: теорія «справедливої війни», гуманітарна інтервенція, справедливість, війна.

Вступ

Проблема війни і миру є однією з основних у сучасній філософській та політичній науках. Протягом останнього десятиліття багато політиків, учених,

журналістів, обговорюючи законність ведення військових дій, усе частіше звертаються до теорії «справедливої війни». Можна відмітити зростання кількості публікацій присвячених теорії «справедливою